

KRAJODRAZI

2015.

Izdavači:

Opština Tivat

Kulturno zavičajno udruženje Napredak Gornja Lastva, Tivat

Expeditio - Centar za održivi prostorni razvoj, Kotor

Regionalna razvojna agencija Dubrovačko-neretvanske županije DUNEA d.o.o.

Uredništvo:

Jasminka Grgurević, Mašo Čekić, Marija Nikolić,

Aleksandra Kapetanović, Marina Oreb, Maja Nodari

Grafičko oblikovanje:

Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije

Reprodukcije likovnih djela:

Vasko Lipovac, Vojo Stanić, Cata Dujšin Ribar, Ida Verona, Anton Pean,

Miljenko Sindik, Fedor Karačaj, Edo Murtić

Autori fotografija:

Stevan Kordić, Anton-Gula Marković, Marija Nikolić,

Aleksandra Kapetanović, Mašo Čekić, Jasminka Grgurević,

Neven Staničić

Štampa:

Biro Konto, Igalo

Tiraž:

2000 komada

KRAJODRAZI

Tivat, 2015.

Predgovor

Kulturni pejzaž, krajolik, krajobraz... kako god zvali odraz je ljudskog prisustva i stvaranja u prostoru, odražava način života i iz toga proistekle potrebe, odražava čovjekovu prisutnost kroz vrijeme, njegov racio i vještinu stvaranja, poimanje estetike i poimanje lijepoga. Kraj je odraz čovjekove prisutnosti i stvaranja - KRAJODRAZ.

Čovjek od pravremena stvara i svojim stvaranjem mijenja pejzaž/krajolik. Mijenjao ga je prema svojoj potrebi, stvarao plodne dolce podziđujući strme padine, dijeleći plodna polja... uz njih je gradio svoje kuće, među kućama crkve ... čovjek je gradio i prostor i u prostoru. Tako je nastajao kulturni pejzaž/krajolik. Ljepota pejzaža/krajolika bila je nadahnuće i ljudima koji su ga stvarali i onima koji su dolazili i odlazili, bili u prolazu... Nadahnuta ljepotom kraja, stvarana su umjetnička djela, slike, poezija, proza ... umjetnost nastala kao odraz karaja - KRAJODRAZ.

Ljepota kraja kao vizuelni doživljaj je samo njegovo lice koje nam se ukazuje. Ako hoćemo osjetiti njegovu dušu moramo znati više, zaći u dubinu, u nevidljivo, u nematerijalno... moramo čuti zvuk, osjetiti miris, probati okus... moramo spoznati ljude, upoznati običaje, čuti muziku...

Kao što je rekao Pjesnik, krajevi kao i bića imaju dušu...

Naši krajevi, i onaj Dubrovački i Boka su danas globalno prepoznatljiviji. Malobrojni su oni koji neće prepoznati Grad čiji crveni krovovi opasani moćnim zidinama zalaze u modro more, a njemu ne daju u Grad, malobrojni su koji ne prepoznaju čudesne siluete Fjorda u kojem su skandinavski obrisi smješteni na obalu Mediterana. Nebrojene turistički vodiči napisani su o obadva kraja, nebrojene fotografije pokušale su prenijeti ljepotu neprenosivu ni u jednom mediju. Ovi se vodiči uglavnom bave vizuelnom stranom kraja - njegovim izgledom.

Ovom smo brošurom, pored toga vizuelnog i očitog, željeli predstaviti i ono nematerijalno nastalo u toj ljepoti i zahvaljujući toj ljepoti. Htjeli smo pokazati DUŠU jer za kraj kao i za čovjeka, možeš reći da si ga upoznao tek kada mu spoznaš dušu... tek tada ga možeš i istinski voljeti i čuvati. Živeći okruženi jedinstvenom ljepotom često je nismo ni svjesni. Zato se treba sjetiti kako je taj naš kraj viđen očima i onih koji su ga samo posjetili, u njemu privremeno boravili, očima slikara, pjesnika, putopisaca... Želja nam je da ova brošura bude čitana među mladima kojima će sve ostati, među onima koji donose odluke koje će imati odraz na tu ljepotu, odraz koji neće praviti ožiljke nego biti prilog naslijeđenoj ljepoti, među svima onima koji danas žive i ostavljaju odraz u ovim krajevima iznimne ljepote, stvaraju novi KRAJODRAZ.

U brošuri nisu dati isključivo oni objekti koji su već na bilo koji način zakonom zaštićeni, brošura sadrži dio onoga što su mnogi literati i putopisci koji su stoljećima dolazili i prolazili ovim krajevima rekli ili naslikali zadivljeni viđenim i doživljenim... brošura objedinjuje graditeljsko, književno, likovno naslijeđe – predstavlja kulturni pejzaž/krajolik od Neretve do nakraj Boke.

Budući da je ljepota i vrijednost svakoga kraja određena ne samo onim objektivnim i opšte prihvaćenim mjerilima nego je u mnogome i lični doživljaj ljudi proizašao iz njihovih sjećanja i uspomena, shvatanja i mjere lijepoga, to je ova je brošura sigurno u izvjesnoj mjeri i lična i tako bi bilo kogod da ju je pripremio. Stoga, dopunjavajte svojim dragim mjestima, svojim doživljajem krajolika/pejzaža, stvarajte svoju sliku KRAJODRAZA i potičite svijest o neizmjernoj obavezi njegovoga očuvanja.

Marija Nikolić

...Krajevi kao i bića imaju dušu...
Frano Alfirević, XX v.

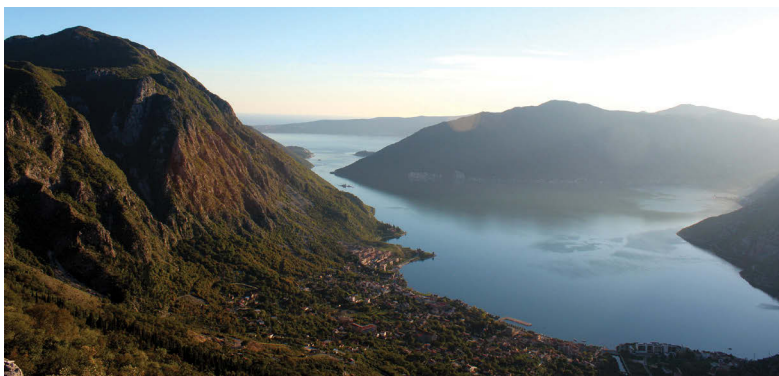
Boka – to je osamljen kut zemlje i kraj ljepote tajanstvene, čija se prava, mitska slika ne može odraziti ni u kakvom putopisu. Taj krševiti zaliv Jadranskog mora, gdje se usko nebo spušta na sablasne spletove gorja koje raste iz vode, čuva samoću punu neslućenih likova. Svaki zaokret lađe po tamnozelenom moru triju manjih zaliva, koji sačinjavaju ovaj ogromni amfiteatar kamenja i vode, jest gotovo događaj, kada u velikoj blizini brda, čija se boja mijenja kao u čaroliji u prelazima dana, ugledamo pod sivom masom stijena male gradove i sela poredane kraj uske bijele ceste, sve od kamena, čudnovato svijetle u kontrastu prema void, što je tamna, i brdima čelične boje. Ta mjesta, nanizana s jedne i druge strane zaliva, čas u maloj udaljenosti jedno od drugog, a negdje dosta razmaknuta sumornom prazninom druma, koji vijuga pod pustim gorskim kosama, čvrstih, jednostavnih crta, građene, da odole elementima, čine se izgubljene, silno odijeljene od svijeta: toliko nad njima strši snaga brda, koja se ističu kao prijeteći nekom osobitom, gvozdenom težinom, najčudnijim oblicima, tmurnim čvorovima, vrhuncima, koji se vežu u strašnoj harmoniji golote, valoviti, krivudavi ili ravni, ispresjecani, oštri u obliku pile, trgajući rubovima oblake.

Franjo Alfirević, prva polovina XX v.

Boka

Naša mila Boko, nevjesto Jadrana,
Pokrivena nebom ko od prave svile,
Ljepša si od tvoje primorkinje vile
I svjetlija si od njenog đerdana...

Aleksa Šantić, 1906.

Zaliv Boke Kotorske jedinstveni je sklad nordijskog oblika i mediteranskih civilizacijskih i kulturoloških sadržaja. Kao da je u Zaliv i samo more tražilo svoj trag, svoj početak, prodirući dvadeset milja u kopno.

Geneza Zaliva zanemaruje geografiju. On je kopno i more, prostor i vrijeme, mjereni čudnovatom mediteranskom klepsidom, njenim padovima i usponima. Zalivsko more sa obalom od Rta Oštro do Rta Mirište čini prostor od 99 km², a vrijeme naseljenosti preko pet milenijuma. Vrijeme naseljenosti je i vrijeme plovidbe po njegovom moru i izvan njega...

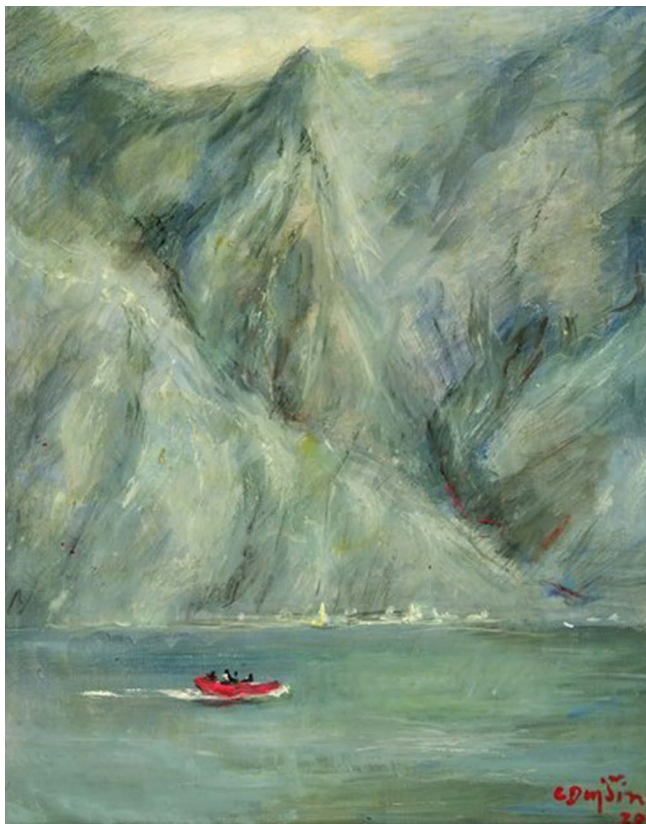
Gracijela Čulić, 2009.

Zovu Bokom onaj čarobni zalijev u koji se spuštaju i tonu kršovita i skoro nepristupačna brda južne Hercegovine i Crne Gore.

Kažu ljudi, koji svijet obađu, da je taj jedan od najljepših položaja zemlje, i zbilja bi rekao da se je ovdje priroda igrala, kad je svoje čudesno djelo na mahove stvarala.

Stefan Mitrov Ljubiša, XIX v.

Boka (Boccha di Cattaro) - zaliv i jedan od najljepših
uglova Jadranskog mora, i Crne Gore - planinski
masiv, koji je okružuje svojim kamenim zagrljajem -
tako su među sobom tijesno povezane prirodom i istorijskim
sudbinama i savremenim uzajamnim potrebama - da jedna
bez druge ne mogu opstajati. Pogledajte samo na kartu i
vidjećete da se taj veliki zaliv, sa svom svojom razgranatošću,
uvukao unutar okolnih planina kao moljac u svoju ljušturu.

Pavle Apolonovič Rovinski, 1893.

Boka Kotorska

Gromada survana
u jezičac mora
uvučena među planinama.

Kameni zvuče
rastočen suncem
i vjetrovima.

Mirisu mora zelenog,
kroz tebe se jeka vraća
otočića na ogledalu tamnom.

Cata Dujšin Ribar, XX v.

Boka je je sazidana od suprotnosti, kao i sve u čovjeku, zato je i tako prisna i neodoljivo privlačna, i oči koje je jednom ponesu – ponijele su je zavazda.

Dušan Kostić, 1976.

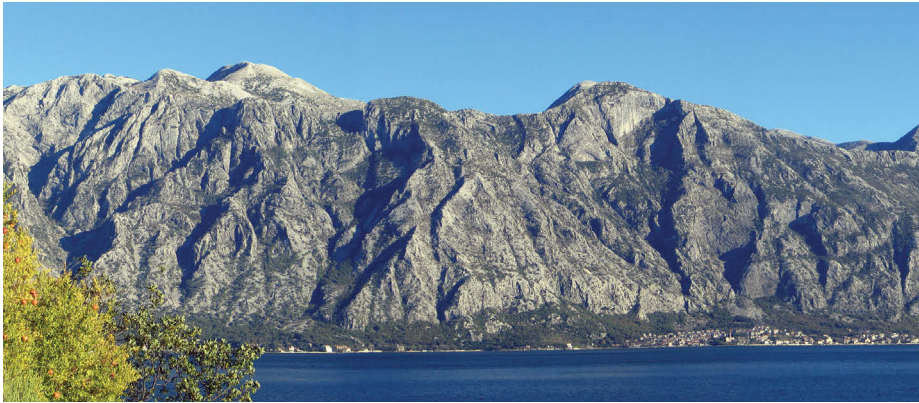
Na ovom mjestu, u unutrašnjosti zaliva, tražile su svoje mjesto u istoriji velike sile: Rim, Vizantija, Habzburzi, Venecija... Svi su se borili za ovo što meni izgleda kao raj. Katolička i pravoslavna crkva, Muhamed, Jupiter i slovenski idolopoklonici otimali su se za ovaj predio. Sve radi Boke Kotorske.

Dirk Driessen, 1937.

Nigdje kao u Boki čovjek se ne osjeća spremnim za put unatrag, za retrospektivno preživljavanje prošlosti, koja je ovdje živa i prisutna u starim kamenim kućama, gdje pradedovske fotelje još očekuju nekadašnje goste, gdje renesansni balkoni uvijek odjekuju trubadurskim pjesmama, a zvona srednjovjekovnih crkava i danas mjere časove živima, dok u zamračenim kućama istočnjački nakit se čuva po srebrnim vaznama i u kineskom porculanu.

Aleksandra Serđukova, 1939.

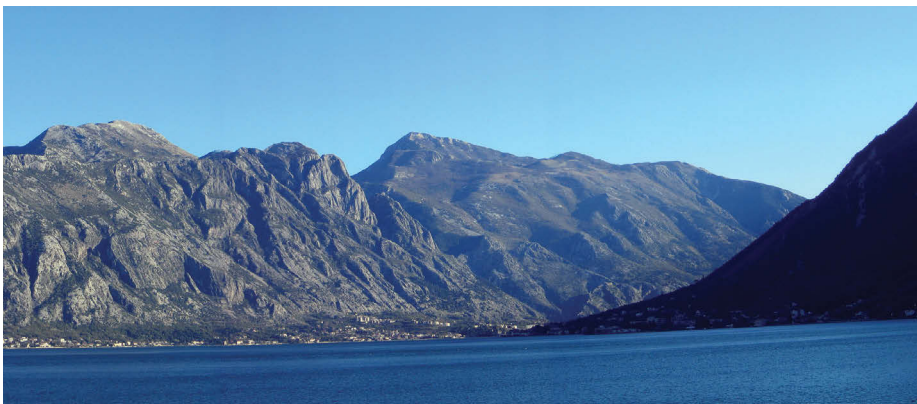

Čovjek ne može da se sabere, jer se „lijepo“ i „ljepše“ neprestano povećavaju uz ono obilje veličajne scenerije, gdje se svi prirodni čari sabiru u jednoj krasoti, koju bi gledao za celoga života. Čovjek bi od veličja klicao, a ipak ne kliče, on bi od radosti proplakao, a ipak ne plače, pričinja mu se, da mu u srce ulazi velika, velika ljubav na tihanim drhtajima.

Juraj Baumberger, XIX v.

Malo po malo oko se navikava na ove strašne kamene mase koje se dižu u nebo, na ove šume, na ove predjele, na divan izgled ovoga kutka na zemlji. Ova slovenska zemlja ima fantastičan izgled. Oko zaliva koji je zatvoren kao jezero, dižu se visoke divlje planine po kojima su razbacana mala seoca. A dalje iznad svega toga nešto strašno kao gigantski bedem, penje se u nebo: to su sumorne crnogorske planine osječene kao užasni ostaci haosa.

Pjer Loti, 1882.

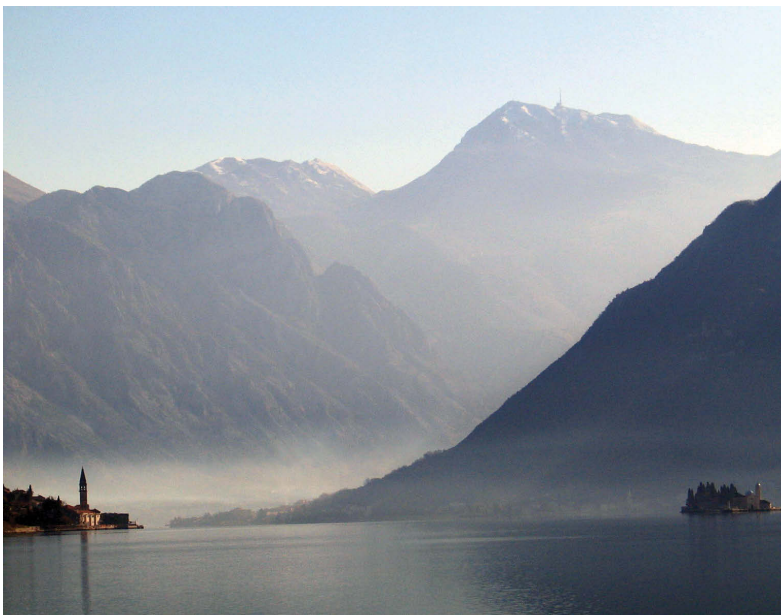

More tu zalazi duboko pod planine, strašne u svojoj goleti. Četiri duboka, zelena jezera nose tu na sebi vrleti vrhova skoro dvije hiljade metara, često snežnih glava, dok obalom rumene ruže, žuti poljsko cveće i po krovovima kuća plave se glicinije.

Miloš Crnjanski, 1928.

Južnjačko jako sunce, južno bilje, užareno kamenje, intezivno plavetnilo, nijema i ona duboka, smaragdno–zelenkasta voda, koja se može vidjeti samo u ponekim planinskim jezerima, negdje na Bohinju ili Bledu, ali to onda nije more... Večernji dugi suton, kada se sve ublažuje, stišava, stapa, kada se raskoš boja i glomazna veličina planina pokrivaju nekim tankim velom od pepela, a na bijelom nebu ocrtavaju se linije čiste i stroge harmonije i cijela ta složena i puna kontrasta slika pretvara se u vazdušasto viđenje zemlje snova...

Aleksandra Serđukova, 1939.

Boka

I

Ulazimo ćutke u njezin tamni dan,
I tako je tiho ko na kraju svijeta.
Brda nad morem što je vječno bez kreta
U strašnoj goloti čuvaju njegov san.

Ljepotom iskonskom tu duh je okovan,
Da želje izgubi ko anahoreta
I bludi mutno kroz stoljeća prokleta.
Taj večernji kraj je ko velik samostan.

Frano Alfirević, prva polovina XX v.

Spomen na Boku

Tu, među brdima, što čuvaju more snova,
najtíše vode od svih voda svijeta,
prelive svih svila, pod odrazom galebova
i tajanstvene kiše, gdje se vječnost sreća...

Frano Alfirević, prva polovina XX v.

O pšta slika kraja je mračna i impozantna: idemo po nekakvom uskom hodniku, čiji vrhovi na bokovima paraju u nebo; te stijene su gore, a ispod njih, u podnožju, živopisno su se smjestila mala sela i gradići. Kao bijeli opšivi se razvlače po uskoj periferiji nizovi kuća, pozadi zaklonjenih od svjetlosti, i ne posebno bogatih zelenilom, bašta i maslinjaka. Kuće su načičkane uz brda i priljubljuju se po liticama. Sazidane od mjesnog sivog kamena, one kao da su prirasle uz svoje stijene, kao polipi, i jedva raspoznajete gdje se završava stijena, a gdje počinje građevina.

Pavle Apolonovič Rovinski, 1893.

Brod pošav iz Ercegnovog zabrazdi u plavom moru, mirno kao neko švajcarsko jezero. Ulazi sve dublje u jedno staro, kameno pozorište, u kome igraju balet brda, talasi, šume, planine, strašni krševi, plave vode, vitki zvonici, zaseoci na brdu, obala. Kad je večer, ali i u zoru, oko broda sevaju, blešte, crvene, plave, zelene i žute stene i vrhovi. Sunce zalazi kao zlatna, rumena, zapaljena mumija, a mesec izađe kao bela koza vrh obližnjih stena. Pri tome je tišina tolika da se svaki čun čuje prije nego ugleda.

Miloš Crnjanski, 1926.

Ulazak u Bokokotorski zaliv, ovaj veličanstveni kraj, ostavlja, na onog ko mu se približava, osjećaj kao uvertira na početku neke herojske opere. Jedan za drugim iskrsavaju vrhovi planina na koje su se slijegali blistavi vrhovi okruženi pričama iz velike narodne epopeje ovoga kraja. Anđeli ove „Nebeske vojvode“ spuštaju se na njih, kao da žele da paze na ljude, kojima je sam bog sklon... Ljupke šumske djevojke, bijele vile, hodaju tuda, po prostranom kamenjaru.

Henrik Hoe, 1892.

Protekao je dugi niz milenijuma otkada je čovjek na ovim prostorima počeo svoju igru sa prirodom, istorijom, i samim sobom. I nikada nije bio sam, on sa tog malog parčeta zemlje priljubljene uz more i litice okolnih planina i brda, nego su mu dolazili i prolazili mnogi slavni putopisci, pjesnici, vojskovođe, a svi sa željom da na toj prastaraj ljepoti ostave djelić sebe i svoga tumačenja života...

Olga Blažova Gajin – Vlašić, XXI v.

Pošto Lovćen svoju glavu zimi često mjesecima drži pod dubokom kapom oblaka, to se u Kotoru često danima ne vidi zraka sunca... Polusvjetlo, slojevi olovnih oblaka koji leže nad gradom, dugotrajni pljuskovi, curenje kiše sa krovova mnogih kuća bez oluka, što unosi vlagu u stanove, sve to čini boravak u Kotoru neugodnim. Tada svi čeznu za burom, ledenim, suhim sjeveroistočnim vjetrom, koji se, doduše, velikom silinom ruši niz brda, ali rastjeruje deprimirajući šilok, te ponovo vraća zlatni zrak sunca. Ljeti naprotiv, vlada neizdržljiva vrućina, jer okolna brda reflektiraju sunčane zrake na grad i priječe nastup svježih morskih vjetrova koji su tako blagotvorni za druge dalmatinske gradove. Tada nema ni rose ni kapi kiše.

Thiard de Laforest, 1898.

Dok sunce žurno skoči s Lovćena na Vrmac, mjesec zaplovi mirno, čežljivo i ljubomorno. Mirno se ogleda u morskome ogledalu, mirno se ljuljuška na pučini, mirno raščješljava kose dugovlasih palmi. Pod svaku zaviri lagano i ljubomorno, jer to su najčarobnija skloništa ljubavnih sastanaka i pjesničkih sanjarija, polako i radoznavno zaviri kroz prozore starih kapetanskih palata i oronulih krovinjara, i zaplete se u mnogobrojne pukotine starih bedema. Mirno proveže Zalivom, ponekad, u svom čarobnom „čamcu“, pestingradsku vilu Alkimu, rasutih svilenih vlasi.

Risto Kovijanić, 1980.

Upoznu jesen i zimi, često se nad gradom povede stihijska borba između Notusa i Boreja (juga i sjevera). U zamahu svoje stihijske snage, Notus prevrne, obori i iščupa; u svojoj oštroj ljutnji, Borej pokosi, ponese i sprži. Nad Kotorom zaječe brda i planine, svakom udaru mora odazovu se devetokrato. Vladavina Notusa može da potraje dugo. Lovćen se umota u stravične crne oblake, i prima udarce munja i gromova, od kojih drhte starodrevni temelji vjekovima utvrđivanog grada na Gurdiću. Vidik se stegne i zamračí: priklope se Vrmac i Lovćen, more se izvrne gore, danima i noćima lije kao iz kabla. Gurdić zaurla, uz grad usključaju vrela – i ne znaš da li se Kotor opire na kamen ili na vodu. No, i u tome može da se uživa, posebno onaj koji voli muziku kiše, muziku mora, vjetra i gora, muziku dljeta i muziku snažne ljudske riječi.

Risto Kovijanić, 1980.

Kada smo uzeli pravac u Risan, koji se nalazi u uskom zalivu što se urezao duboko na sjever, vrijeme se odjednom izmijeni. Nebo se natmurilo, vrhovi planina su zadimili, s planina je udario strašni vjetar - zafijukao je na konopcima i opremi, zalupio vratima brodsku kabinu, zafijukao u ventilacione dimnjake. More je zasiktalo, kao proključalo, na talasima su se pokazali bijeli grebeni, no mali talas, kao da nije morski, i parobrod se polako njiše. Ta promjena je nastala tako brzo, može se reći za nekoliko minuta, i tako je brzo prestao vjetar, čim smo okrenuli na jug, prošavši Perast.

Pavle Apolonovič Rovinski, 1893.

Puca grana
Pod snagom okeana
Kida se list, cvijet se runi
Gore visoko Lovćen se buni.
Mahniti vihor juri ko lud
S liti, sa krši sikće ko zmaj
Tamnim krilom vijori svud
Ko da će silom razorit kraj...
S brda se valja u more džin
Crnoga gorja timorni sin,
Kovitla val
Lomi ga stravno o kameni žal.
Diže dim i pjenu i prah,
Lako se ruši,
Brodaru jakom nestaje dah.
Moćna ga šaka vjetrine guši.
Kormilo puca . . . Tone već brod
Nad njime mrki nebeski svod . . .
Krajina jeca ko udova bona
Cankaju tužno pogrebna zvona.

Rikard Katalinić Jeretov, 1928.

Surim krasom naljuštarena džinovska površina snebasišavše planine zarila je svoj raonik u modrozeleni zaliv...

Gojko Čelebić, 1994.

Planine kao da žele da kažu da su zemaljski lanac i da im ne nedostaje ljekovito bilje i rijetko korjenje, koje se u tolikoj količini nalazi na veoma malo mjesta u svijetu.

Timotej Cizila, 1624.

LJUTI VIHRI

Poniklo je stijenje i kremenje
I pećine i vrleti teške
Pusti klisi, klanci, jadikovci
Gđeno zimi ljuti viju vihri
A ob ljeto s neba prlji sunce...

Fra Grga Martić XIX v.

Krivošije – šaka kršnih gora, visokih vrhova, ropavih ždrijela i klanaca...
Krasan mir i tajanstvenu tišinu naći ćeš tuj; rijetko ćeš čuti i sjetnu pjesmu čobana, ili veselicu ptice pjevice. Ali zato su Krivošije bogate crnom gorom i tvrdim kamenom, zdravim zrakom i studenim vreloom, krepkim narodom i čestitim rodom.

Vjekoslav Novotni, 1904.

Prvo što putniku pred oči izade, to je on, prvu crnogorsku reč koju čuje, to je njegovo ime, prva stopa crnogorske zemlje na koju stane, to je kamen Lovćena. Kud god se maknete, vidite ga, to je polarna zvezda za Crnogorce. Po njemu se poznaju lepi dani i bure, o njega se lome gromovi i oluje, a on večito stoji...

Ljuba Nenadović, XIX v.

Život bilja i drvlja, oblik gora, visova i krša, lice stijena i litica, zrak gorski uz susjedno more, sve to daje ovom kraju neki osobit život i značaj. Iz silnoga ovoga grohota najme nikla dosta obilna zelen, bilje, cvijeće, koje se mjestimice i sagom prostrlo; a i bor se, sad pojedinac, sad u dvoje–troje uspinjao, gdjegdje se i u gajić udružio, da hladom i mirisom svojim putnika okrijepi. Još ti je bor taj često čudna lica, čudna tijela: ovaj ti se najme čupav prignuo k zemlji, onaj granato razgranio kao štit, treći se zavojito otisnuo u zrak, a četvrti i visnom i jedrinom oholo natkrilio svoje drugove kukavce, pravi gorostas... Uz bor eno još pripuzala kleka i smrč.

Vjekoslav Novotni, 1904.

Orjen još čeka svog pjesnika, koji će opjevati ljepote njegova zimskog ruha, kad se svaka gudura pretvori u vilinske dvore.

Đuro Pany, 1936.

Boka i Lovćen se traže, nužno spajaju, jer Boka nalazi u Lovćenu svoju najljepšu točku, sa koje se vide njene ljepote, a Lovćen nalazi u Boki kontrast, ogledalo u kome se ogleda.

Ivka Gudić, 1950.

Nenadmašive čari bokeljske prirode sile Bokelja na bolesnu nostalgiju ako je vani, i daju mu hrane da se svojim krajem ponosi do dosade.

Pavao Butorac, prva polovina XX v.

Ima još jedan razlog zašto je Bokelj toliko privržen svom kraju. Kroz stoljeća je Boka slovila za zaklon pitomosti i finoće. Naš je pomorac već po svome zanimanju dolazio u doticaj s najvećim i najstarijim kulturama evropskog kopna i vanevropskih zemalja, pa je vremenom stekao mnogo praktična smisla za sve što je u vezi s kulturnim problemom, koncentrirajući svoj etičko-estetski smisao na veličanstvene crkve i krasne kuće, nekad neosvojive zaklone stare čestitosti i nepokolebljiva značaja. Boka je velika kulturna retorta. Što god je prilazilo u nju, poprimalo je njezina duha. Nečujnom duhovnom infiltracijom probražava svoje goste u građane kulturna svijeta.

Pavao Butorac, prva polovina XX v.

Bokelj se zna lako prilagoditi zahtjevima života, probija se kroz svijet nekom lakoćom. Radišan je, brz, okretan, glatko mu sve od ruke ide, kao što su glatki valići sinjeg mora. Lako upane u pogrešku, ali se iz nje neprimjetno izvuče. Hvališe se, ali tako vješto da mu ne možeš prigovoriti.

Savo Nakićenović, 1913.

SVATOVSKA

Pade listak naranče,
U sred čaše junačke,
Da je znala naranča
Da je čaša junačka,
Vrhom bi se povila,
Pa bi čašu popila.
Pij ga. Pij ga...

Narodna pjesma

NAPITNICA

Zdrav domaćine, ja sad pijem u zdravlje tvoje,
za zdravlje tvoje domaćice, tvojih sinovah, tvojih zetovah,
tvoje braće, tvojih kumovah, tvojih pobratima, tvojih
prijatelja,
i svakoga miloga i dragoga koji ti za čast radio, a za zdravlje
Boga molio.
Pomozi ga Bože.
Ako Bog da.

Narodna

Svoje djetinstvo sam proveo, zahvaljujući mojim roditeljima, školujući se u Perastu, u blizini samostana velečasnih redovnika. Imao sam samo jednog učitelja, sa imenom oca Izidora...a kada sam navršio 14 godina uzeo me otac na naoružanu lađu sa šest vesala da vozim njega i drugu gospodu do Venecije. I tako sam, jadnik, morao voziti sve do Istre...Zatim me otac, na moju nesreću, ukrcao na tartanu izopačenog čovjeka kap. Matije Bronza, za putovanje u Albaniju. Sa njim sam vodio pasji život, ispunjen batinama, pljuskama, udarcima nogom u trbuh i istežanjem ušiju, uz svakakve pogrдне riječi. ...Mogao je otac i da me ne ukrca sa onim izopačenim čovjekom, ali je to učinio namjerno da u samom početku osjetim što su teškoće, kao što sam stvarno i osjetio.

Drago Martinović, XVIII v.

HVRP. CZARA. MOSKOVSKOCHA.
POBOXIOI MILOSTI VELIKI GOSPODAR. CZAR.
 I. VELIKI KNEZ PETAR. ALEXEVICH. SVE. VELIKE. IMALL. BIELE. ROSSIE.
 SAMODVRXA. Z. MOSKOVSKI. KIOVSKI. VLADIMERSKI. NOVOGRODSKI. CZAR. KA
 ZANSKI. CZAR. ASTRAKANSKI. CZAR. SIBIRSKI. GOSPODAR. PSOVSKI. I. VELIKI
 KNEZ. SMOLENSKI. TVARSKI. IVGORSKI. PERMSKI. VIATSKI. BOLGORSKI. I. I. NI
 EH. GOSPODAR. STVAH. NOVOGRADA. NISOVSKIE. ZEMGLIE. CERNIGOVSKI. RE
 ZANSKI. ROSTOVSKI. IEROSLAVSKI. BIELLOZORSKI. OBDORSKI. CANDINSKI. I
 SVEGA. SIEVERNE. STRANE. POVOLITEGL. GOSPODAR. OBLADITEGL. IVERSKE
 ZEMGLIE. KARTALINSKI. I. GRVSINSKI. CZARE. I. KABARDINSKE. ZEMGLIE. CER
 KASKIEH. I. GORSKIEH. KNEZOVI. I. INIEM. GOSPODAR. STVOM. I. ZEMGLIAM.
 I. S. TOCNIEM. ZAPADNIEM. I. SIEVERNIEM. OCIN. STVA. I. GEDOVAH. NASGLIEDNIK
 GOSPODAR. I. OBRANITEGL.

KNEZOVI. ALLITI. PRINCIPALI. VLASTELLI. ALLITI.

BORIS. IVANOVICH. KVRAKIN.
 PASENOCH. CZAREV.
 IAKOB. IVANOVICH. LABAN.
 PETAR. GALLICIN
 NITAR. GALLICIN
 FEODOR. GALLICIN
 CIVRACH. IGLKOV.
 MIHAILO. IGLKOV.
 ANDRIA. IGLKOV.
 IVAN. DANILOVICH.
 ANDRIA. IVANOVICH. REPNIK.

BOIARI.
 ABRAM. FEODOROVICH. BRAT.
 CZARIZE. MOSKOVSKIE
 VLADIMIR. SAROMETOV. BRAT.
 GENERALOV
 IVAN. REXEVSKI. SIMVELIKOCHA
 BLACHO. DANKITEGLIA.
 MIHAILO. VRTISEV.
 NIKITA. IVANOVICH.
 IVRACH. BYTVRLIN.
 MIHAILO. MATVYSKIN.

Zamislite ovaj prizor: daleko od kraja na kome žive ljudi, mnogo dalje od otadžbine, između beskrajnoga neba i beskrajne pučine, na korabli, rukotvoru ljudskome, slamčici jednoj među prirodnim silama, gomilica ljudi skupljenih oko vatre, po svome običaju, slave uspomenu Spasiteljeva dolaska na svet. Vetar fijuče kroz konope i katarke, vali jurišaju na bokove, smrt zija oko njih; ali oni, osnaženi tvrdom verom u Boga, pouzdanjem u veštinu svoga starešine i u svoje pregaoštvo, te noći više nego ikad duhom žive u svojoj otadžbini i snevaju o srećnoj budućnosti koja ih čeka na domu...

Simo Matavulj, 1893.

S*plendido* je bio prvi trgovački brod pod austrijskom zastavom koji je oplovio svijet. Bio je, osim toga, prvi brod iz južnoslavenskih zemalja koji je izveo taj poduhvat!

Po povratku na Prčanj kapetan Visin je, kao što je bio običaj pomoraca toga vremena, prije nego što je pošao svojoj kući da poslije sedam godina zagrlji svoju ženu i ostale članove obitelji, pošao bos do župne crkve Rođenja Bogorodice na padini brda Vrmac, da se zahvali svojoj nebeskoj zaštitnici za izbjavljenje iz brojnih nevolja i smrtnih opasnosti i za sretan povratak u rodni kraj.

Antun Sbutega, 2012.

Mornari podižu kape i njima mahaju nekoliko puta i tako otpozdravljaju svojim. Takav je običaj, tako svi rade, dugo mašu jedni drugima. Mašu oni sa obale čak i kada se ljudi vide kao tačke, a mašu još i kada ih uopšte više ne vide, mašu kao da žele da ih vrate, kao da strahuju ne samo za njih već za sve one koji se otisnu na debelo more. I strepe, i mole, i misle, i nadaju se, i hrabre se, jer znaju da je mornar uvijek jednom nogom u grobu...

Anto Staničić, 1956.

Dok god mahina ne da glas za polazak, daleki namernik stoji na obali sa onima, koji dođoše da ga isprate... Kad pisak makine oglasi i poslednji čas za polazak, onda on svija svoje u zagrljaj, ljubi ih vatreno, i , naglo se okrećući, ulazi u parobrod. Na suze oca i majke, mlade ljube ili svojih rođaka, koje se izlivaju kao izraz tuge, malo će kad polaznik odgovoriti. Odlazi parobrod, a s njim o, koliko nada i očekivanja, koliko neizvesnosti i straha!

Vladika Nikolaj Velimirović, 1904.

Ovi ljudi odlaze na more, ne mogu bez njega, kao ni odojče bez mlijeka. Preklinju ga kada čuju za udes, hvale ga i dive mu se kada je mirno. Zovu ga hraniteljem kada se sve dobro svrši, a kada se razočaraju, opet kažu: „Hvali more – drži se kraja”. Samo to kažu jedino onda kada su ljuti. Međutim, kada se odljute, u stanju su satima da pjevaju o moru i njegovim ljepotama, da ga hvale i uzdižu u nebesa. Vezani su za njega kao nekom sponom.

Anto Staničić, 1956.

Izgradnjom pristaništa bokeljske obale povezuju se catarom – dva čamca spojena platformom od dasaka.

U početku – na vesla!

Prvom catarom, od Kamenara do Lepetana, prevozile su se i kočije na putu od Herceg Novog prema Kotoru i dalje. Za konje nije bilo mjesta, niti je catara bila sigurna za prevoz stoke. Rješenje je pronađeno: konji se vezuju za cataru i tako preplivaju Zaliv. Putovalo se sve brže...

Mašo Čekić, 2005.

PJESAN

...Uljezimo svi u kolo
Rukama ruke pružimo,
Pokažimo – svim okolo
Da slogu bratsku vriježimo:
Potvrdimo uz prigodu
I mi ko naši djedovi,
Da u rodu-ne zaludu,
Jedne smo majke sinovi...

Pavo Kamenarović, XIX v.

Prema tradiciji koja se do današnjih dana sačuvala u procesionalnom obredu nasipanja kamenja oko otoka, kao rođendan otoka Gospe od Škrpjela uzima se datum 22. VII 1552. godine. Prema tom drevnom i jednostavnom ceremonijalu na taj dan svake godine u smiraj dana sve barke Perasta ispunjene kamenjem jedna uz drugu, svečanim ophodom duž obale, uz pjevanje tradicionalnih narodnih pjesama kreću prema Gospinom otoku, da bi oko njega nasipali kamenje. Ova jedinstvena procesija, (fašinada) sjećanje je na stoljetni mukotrpan proces izgradnje otoka u čast Majke Božje u središtu Bokokotorskog zaliva, pred samim gradom Perastom...

Don Gracija Brajković, Don Branko Šbutega, 1988.

ŠKOLJ UMIRENIH DUŠA

...Barke, brikovi, vešeli i škune
Posvećenim kamenom otok nasipaju
I crkvu podižu na kostima stijena
Da kroz vječnost samu ljudska djela traju.

Obrad Pavlović, XXI v.

BOKELJSKA NOĆ

Jedne će se noći lude
zapalit u nama vatre
čudit će se moje vale
kako zanos grli ljude.
Srce jednom mora planut
za sav život, za sve dane
mora nekad poslije tuge –
vjetar nosit naše lađe...
Zasjat će palaci
antike tarace
čakulat će šjore
zie Graciane...

Maja Perfiļjeva, 1967.

Vezak vezla na pendžer devojka
Čini mi se kaže se Dobrojka
Vezak vezla put mora gledala

Vezak vezla na pendžer devojka
Vezak vezla, u vez ne gledala,
Neg na moru svoga vjerenika...

Iz Dobrotskih pjesmarica, XIX v.

Posebna bratovština okupljala je u XV st. 25 kotorskih zlatara, a to je baš bilo doba izrade impozantne oltarske srebrne i pozlaćene pale u Katedrali. Ta pala i ostale relikvije Katedrale, dokumenti su o umjetničkoj vrijednosti kotorskih zlatara, koji su, naravno, radili i za porodice u gradu...

Miloš Milošević, XX v.

Zrno žita, kap ulja, šaka zelja i gutljaj vina iz okamenjenog vrta. I vazda svega malo, sem kamena, koji krade sjeme i hrani se njime, kao ptica.

Valjalo je vratiti zemlju, a kamen složiti u redove, na određenu visinu i širinu i nikada izmjerenu dužinu. Gradilo se stoljećima, bez mjere, proračuna i računa, bez maltera i zidara, uz dedov savjet i želju da se opstane.

Ono malo zemlje u baštini našlo se u zagrljaju kamena koji je postao čuvar sjemena i trajanja!

Suhomeđa!

Mašo Čekić, 2002.

Ribalo se noću, uz pomoć luči, a potom pomoću naročite željezne mreže, gradela, pričvršćenih za provu. Na gradelama, kao na ognjištu, gorelo je drvo – luč, o čemu je brinuo poseban ribar – sviječar. Valjalo je pripremiti dosta drva.

Umjesto drva, Krašićani su nalagali grane maginje koje bi upletali, kao pletenice, u takozvane „fraške“. One su gorjele sporije, a svjetlost je bila slična onoj koju je davala luč. Treperava i plavičasta.

Ribar je od željeznog obruča stare bačve iskovao sječivo, nalik sablji, dodao drvenu ručicu i naoštrio ivice. Tako je, neznano kada, rođena ribarska sablja! Pod okriljem noći, uz zapaljenu luč, kreće ribanje sabljom! U vodi do koljena, ribar se kreće polako, a treperavo svjetlo baklje privlači ribu. I čim je sablja dotakne, ona se okrene i začas završi u ribarevoj borsi. Ribanje sabljom samo se u Tivtu, mada niko ne zna zašto, zove „pod ukres“. U drugim krajevima se na ovaj stari način ribanja zaboravilo. Srećom, u Tivtu traje.

Bokeški ribari, za razliku od ribara u drugim krajevima, imali su i poseban recept za mašćenje mreža: lišće mrče se kišalo u morskoj vodi nekoliko dana, pa kada pusti boju, u posude sa otopinom i liščem, kišale su se i mreže. Dok prihvate boju znalo je proći nekoliko dana. Pokazalo se da su mreže, ovako farbane, jače, dugotrajnije i manje vidljive u moru.

Ako bi muzičku tradiciju Boke Kotorske trebalo sažeto opisati, za to bi bila dovoljna samo jedna rečenica, sastavljena od samo tri reči: morem ugračan kamen.

Zlata Marjanović, 2003.

„Slavjo poje” - Izvorna pjesma iz Boke (Dobrota)

Stjenovite gromade čute kao nijemi svjedoci, ali tamo negdje u risanskim stranama, progovaraju gusle. Stari guslar drži u rukama taj jednostavni instrument i drhtavim prstima povlači nezgrapno gudalo po trošnoj struni. Jednostavni stihovi u pratnji monotonog zvuka gusala kazuju nam više nego čitljive planine. I kako se u svečanoj tišini spušta suton, sklopljenih očiju zanosno slušamo pjesmu sijedog guslara i kao da je pred nama oživjela prošlost Boke.

Dr Koch Nandor, 1915.

Veliki gradski park u Tivtu utemeljio je 1892. godine Maksimilijan fon Šternek, zapovjednik Ratne mornarice Austrougarake. Zaviduje zanatsko umijeće s kojim su izrađeni svi arhitektonski elementi, kao i promišljenost tehničkih rješenja sistema kišnih kanala, taložnika za zemljane nanose, pergola... Na pažljivo odabranim mjestima unutar zelenih površina su, ukrasnim ivičnjacima, naglašena posebno vrijedna ili rijetka stabla. Park je imao i skrovita mjesta za odmor, natkrivena i naglašena pergolama na jednostavnim stubovima isklesanim u jednom kamenu, ispod kojih je bila klupa. U centralnom dijelu parka, uz glavni putni pravac, nalazi se ribnjak... Bogatstvo biljnih vrsta park je stekao tako što su pomorci, pri povratku sa putovanja, donosili sadnice rijetkog i egzotičnog bilja. O njegovoj raskoši svjedoče brojna stabla alpskog i primorskog bora, eukaliptusa, velikocvjetne i liliflora magnolije, čempresa, kedra, platana, lipe, katalpe, melije, hrasta medunca, lovora i palme, rogača, abacije, divljega kestena... Rastao je zajedno sa gradom sačuvavši svoj katedralni mir zbog čega je danas vrijedniji no ikada.

Marija Nikolić, 2002.

Ne smije se propustiti opis doista veličanstvenog i raskošnog vrta Gospe Kavalira Bolice, s palačom u njemu, koji se nalazi izvan grada Kotora, zapravo naspram njega. Vrt je podignut prema uzorima starih Rimljana, s ribnjakom i raznim vrstama riba u njemu. Tko to vidi čini mu se da gleda Vrt ili Raj uživanja, zbog velike ljepote stabala naranača i cedrova, a isto tako zbog obilja najrazličitijeg cvijeća koje se u njemu nalazi. U cjelini, vrt je pun svih nebeskih darova koji čine da izgleda uistinu kao raj, veoma čuven i zaista veličanstven...

Timotej Cizila, 1624.

Vrt u Perastu

Ljupkosti sunca u vrtu raspuštenom
iza trošnih dveri kuće oca moga,
kad me zima bije svojom vlažnom sjenom
daruju me slutnjom naranače i gloga...

Viktor Vida, XX v.

Luštičani su nje govali svako stablo masline, kao očnji vid, kao žar kućnog ognjišta. Jedinstvenim obredom zahvaljivali su Bogu na tom daru. Na Cvijetnu nedjelju, posude sa uljem i cvijećem, nosili su kroz maslinjake, a zatim ih, kao zavjet, ostavljali u crkvi. Na praznik Uskrsa, nakon službe u crkvi, svetom vodom su se škropila stabla maslina, a kroz maslinjake i sva sela, nosila se litija. Da rodi maslina, da se ognjište ne ugasi.

Mašo Čekić, 2010.

Čl. 28. Niko da nema saditi vočku više tuđe baštine, da mu hlad zemlji čini; a ako bi usadio, sve što bi palo s nje u tuđu zemlju, da je za onoga čija je zemlja, osim masline.

Čl. 29. Koji seljanin od 20 godina do 30 ne usadi 50 korijena maslina i ne steče sebi oružje, da nije dostojan sjesti u zboru među ljudima.

Grbaljski zakonik, 1427.

Godine 1717. zograf Dimitrije oslikava unutrašnjost crkve Sv. Nikole u selu Pelinovo u Gornjem Grblju. Na zapadnom zidu, u unutrašnjosti, iznad ulaza, potpisuje se i zapisuje, između ostalog, da je živopisanje trajalo 800 dana, da je za posao dobio 70 cekina, da mu je vladika poklonio još i zlatni dukat i poručuje gledaocima da im majstor nije ničim podvalio ali da živopis čuvaju od vlage.

Dimitrije Daskal, 1717.

UPerastu sam stanovao u kući pomorskog kapetana Vićencija Bujovića sa kojim sam se sreo na njegovom brodu. U toj kući bila je za mene raskošna soba, postelja, stolova, naslonjača i stolica i svakakvih potreba dovoljno, a postelja mi je bila odlično pripremljena.

Grof Tolstoj, XVIII v.

Ulazak u crkvu znači susret s dva velika imena bokeljskog slikarstva: Lovrom Marinovim Dobričevićem i Tripom Kokoljom. Centralno postavljena Dobričevićeva Madona kao da daje svjetlost s mramornog prijestolja oltara Kokoljinim likovnim zapisima u polutama lađe. Gotika i barok mire se u pobožnom susretu.

Don Gracija Brajković, Don Branko Sbutega, 1988.

PERAŠKI OTOCI

Opet je predamnom Boka pod suncem avgusta sja
i u njoj kao dva oka peraska otoka dva.

Kuda to otoci strijeme dok hrlim ka njima ja
usnuli u svoje vrijeme Boka ih poznaje sva.

I evo sada se bude iz toga davnoga sna
i šutke sred mora čude što im se legenda zna.

Jedan je blistav i beo peraskih građana dar
nad njim je slobode veo, pomorskih bitaka žal.

A drugi od kama siva još uvijek beskrajno sne
u sjenci čempresa skriva tragične ljubavi sve.

Djevojku perasku lijepu vojnik je volio mlad
za ljubav njihovu slijepu znao je rodni joj grad.

Al vojnik nesretan bio s otoka ubio nju
pod metkom svojim se svio da leže zajedno tu.

Plaćite valovi plavi ta divna otoka dva
u njih se sloboda slavi i vjernost ljubavi zna.

Vladimir Brguljan, XX v.

Nad Tivatskim zalivom bdi čudesni cvijet ljiljana. Isklesan je u kamenu: prevlačkoj parapetnoj ploči, stubovimaljetnikovca Buća i crkvi Svetog Antuna, uklesan u srcima ljudi i memoriji, istorijskoj i đedovskoj.

Tivatske storije o krinu ili ljiljanu, priče su o vjeri i ljubavi, trajanju u nemirima istorije, bogatstvu i sirotinji koja iščekuje dar od Boga, o pravoslavlju i katoličanstvu i istoj, čvrstoj vjeri i nadi u zajednički put ka dobru, svjetlosti i svetosti. A upravo su nada, nevinost, čistota duha, dobro, svjetlost i svetost simboli ljiljana. I ljubav, koju valja širiti kao što ljiljan širi svoj opojni miris.

Mašo Čekić, 2012.

Palata „Tre Sorelle” u Prčnju čuva legendu o tri zaljubljene sestre, koje su stanovale svaka u svojoj kuli. Bile su zaljubljene u istog mornara, međutim on je volio jednu od njih. Kako bi sačuvale sestrinsku ljubav, zarekle su se da se nijedna neće udati za njega. Kako je vrijeme odmicalo, sestre su jedna za drugom, gledajući kroz svoj prozor i čekajući mornara da se vrati sa plovidbi, umirale, a one preostale bi njen prozor zazidale. Kad je umrla i posljednja sestra, njen prozor je ostao nezazidan.

Jasminka Grgurević, 2012.

Tre sorelle

Tre sorelle naših dana
Dva prozora zakartana
Treći prozor ko da sluša
Šum dalekih okeana...

Zoran Proročić, XX v.

Grički bogovi su istaknutim junacima darovali prelijepo ostrvo, da se na njemu odmore i uživaju u slavi, pod uslovom da više ne ratuju. Bilo je to ostrvo Sveti Gavriilo... Ratnici se zavjetovaše i u znak zahvalnosti na ostvru zasade maslinjak.

Ne prođe dugo, pogaze riječ i ponovo se uhvate oružja. Prevareni bogovi se razljutiše i poslaše strašnu oluju na ostrvo. Rijetki prežive, ali ne zadugo. Bogovi im pošalju neizlječive bolesti i uskoro na ostrvu ostadoše samo masline i priča o tragičnoj sudbini grčkih ratnika – stradalnika. Narod ostrvu dade novo ime – Stradioti.

Mašo Čekić, 2012.

Ono što Otoku Gospe od Milosti daje posebnost su žene koje, magijom svojstvenom samo njima, Otoku daju karakteristike kultno-religijskog mjesta do kojega se hodočasti kroz milenijume; iz zahvalnosti, češće tražeći milost i pomoć. Junona, Dana i Marija.

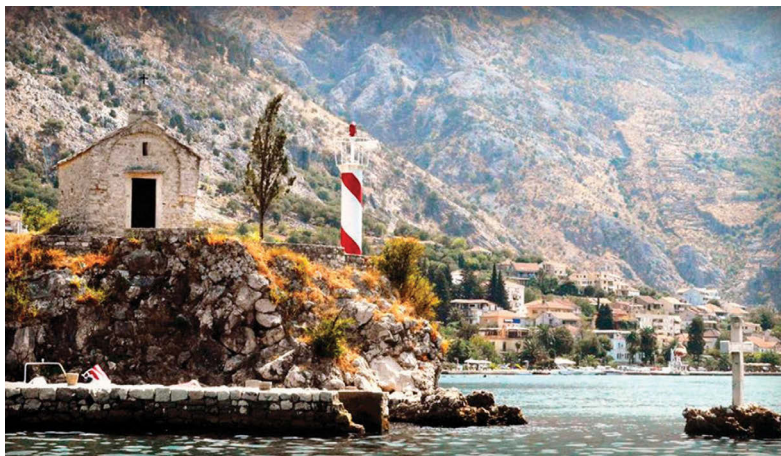
Tri žene – tri priče upletene zlatnim nitima legendi u jedinstvenu i neponovljivu bokešku višemilenijsku sliku. Dvije božice, obje bogomaterice i čuvarice materinstva i Dana, bogobojazna zahvalnica koja svoje bogatstvo, gradeći crkvu, dijeli svima koji vjeruju.

Mašo Čekić, 2013.

Pet Danica - hercegrovsko šetalište pet djevojaka iz Boke. Nosile su isto ime i kao i sve djevojke, imale iste snove. Odoše '41. u rat i ne vrati se ni jedna.

A svaka bijaše ka vila, pričaše mi o njima i majka i baba – kazuje mi starina. Znao je i prezimena. Zamisli se zapravo malo, a onda ih zagledan ka moru pusti niz valove: Danica Popivoda, Danica Bojanić, Danica Tomašević, Danica Đurović i Danica Kostić.

Jelena Aleksić Petrović, XXI v.

Crkvice pokraj mora

Tu vise darovi skromnog, pobožnog puka:
Sidra, konopi, fenjeri - spomeni brodoloma,
Srca i ribe od srebra. To je poslednja luka
U kojoj je tako dobro poslije životnog loma.

Frano Alfirević, XX v.

I skovani u srebru, slika su dramatične borbe za fizički opstanak generacija Peraštana i Bokelja. Svaka ex voto pločica originalni je rad, spomenik autentičnih pobjeda nad teškoćama... Ne samo zbog visokog zanatskog dometa izvedbe, već još i više zbog arhivskog i likovnog svjedočanstva ova kolekcija spada u najznačajnije ove vrste na Mediteranu.

Don Gracija Brajković, Don Branko Sbutega, 1988.

Jacinta Kunich nata Mijovich, izvezla je, vlastitom kosom i srmom, jedno od najljepših likovnih djela i oslijepila pri tom, čekajući dva desetljeća muža da se vrati s plovidbe.

Jacinta nata Mijovich

... izvezla je i izvela
 rukom od boga
 iz vlastita krvotoka
 i pogleda
 u šetnju pa u sliku
 sretnu obitelj
 Krista Gospu
 i njihovu djecu...

Stijepo Mijović Kočan, XXI v.

Ponajprije, grad leži u samom podnožju brda,
Stisnut uz more, brdo imena nema, a grad se
Naziva Kotor. Na vrhu brda se diže kula
Visoka, njeno pak brdo opasuju zidine njene.
Sjenovita, zakrivljena luka mu je, gdje ljutnju
Svu i vjetrova dah utišavaju premirne vode,
Bijes ne puštajuć kakav, u sigurnom mirujuć logu,
Nižu se prigradska sela.

Ivan Bona Bolica, XVI v.

Kotor

Prikovan uz hrid
Što u sunovrat
Iz neba pada ...
Iskonski sputan,
Zagrljen strancem
Sanja i čeka
Galije stare...

Maksim Zloković, 1991.

Kad se zanesemo šetnjom kroz isprepletane, krivudave ulice kotorske, osjetimo najednom duh stoljeća jače nego u starim gradovima gdje je sve ostalo netaknuto. Ukaže se na preostalom zidu, pored novih kuća, jedan divan gotski prozor, kroz koji se vidi nebo; pod svodom neke ulice otkrije se ukrašeno pročelje palače, koje više nema; ugledamo neki renesansni zdenac ili stare stepenice u dvorištu koje plemićke kuće, zaokupi nas prolaznost duboka i neizraziva kao zvuci zvona s katedrale. U noći odbijaju satovi s tornja, kao da vrijeme odjekuje negdje iz podzemlja, ili iz mora, i rasiplje se tajanstveno nad gradom.

Frano Alfirević, XX v.

Umalom gradu su tako česte zelene kapije i vrata. Tamnozeleni drveni branici portuna – na svakom alka od oke. U zidovima, na pločnicima i u podzidinama kanala, tužno, smutno spi neiskazana glačina kotorskog kamena. Gradska se tvrđava uspinje kao hat s lepo srezanim kamenim kopitima...

Gojko Čelebić, 1994.

Ustvari cela ta varoš je jedna starinska kamena dvorana, nad kojom visi stenje kao oblaci, nad kojom se magli i rumeni gorostasni Lovćen, mesto neba, noći i zore.

Miloš Crnjanski, 1928.

KOTORSKI KROVOVI

Krovovi i kampaneli
šufiti
portici
tinali
tigle
baladuri
pergola

za carstvo mačaka koje vas vole
koliko rađanja i umiranja
pod krovovima života plet
da ostane kao blaženi braćolet

Sveti Nikola
Blažena Ozana
bude vas zvona noći i dana
Sveti vam Tripun čuva
golublji let
Krovovi kotorski
od zlata braćolet

Kad se otpuči kolana dana
i s niske uteknu starinske perle
pa dobijete nove kolure i mjere
tađ molim zvono s Gospe od zdravlja
da ostanete takvi isti
i da vas niko ne popravlja
kameni u gnijezdu vi ste splet
krovovi kao starinski braćolet.

Dubravka Jovanović, 2013.

Ali kao u svim malim i velikim gradovima hrišćanskog svijeta, ono najbolje u Kotoru steklo se u Katedrali... Početkom IX vijeka dvoje supružnika, čiji su grobovi sačuvani u bočnom ulazu, podiglo je crkvu. Ovaj izvanredni par mislio je na sve: kupili su od venecijanskih trgovaca tijelo (maloazijskog) mučenika Sv. Tripuna, koji je tako postao zaštitnik Kotora...

Duzepe Markonti, 1886.

KOTORSKI CIBORIJ

Sa kamenog friza
gledaju nas djeca i dvorjani,
trgovci i bolesnici...
Konji nemirno ržu
dok prolaze naoružani vojnici...

Miloš Milošević, XX v.

Počeli smo se peti uz čuvene kotorske stepenice, prema kojima su turske stepenice bile šala, jer su ove bile najneobičniji put kojim sam se ikad peo. ...Nije moglo biti manje od pedeset okuka, jedna iznad druge, i gledan odozgo put je izgledao kao splet konopaca. Dok smo prolazili jednu kulu tvrđave za drugom, cio predio Kotora izgledao je kao gledan iz balona.

Anri Arčibald Peton, 1846.

Iznad nas do u nedogled visi put urezan u sive stijene koje su na mjestima rascijepljene klancima; njima teku kristalni pramenovi vode. Pod nama se bliješti površina mora u Boki Kotorskoj, kao popločana zelenim mramorom. Samo ponegdje na tom mramoru pojavljuju se bijele žilice. To su hrbati talasa...

Josef Jan Svatek, 1913.

Penjemo se klancem na čijem dnu se sjaji voda. Izgleda kao da se Kotor stropoštao u bezdan; sada njegova riva, brodovi, kuće, bedemi, izgledaju beskrajno mali; patuljasti grad i ogromna planina, žestoki kontrast; zakleli biste se da nas je gore odnijela neka uspinjača ili gondola nekog balona...

Pjer Marž, 1912.

Na cijelom svijetu nema takve ljepote kao što je ova kojom se opija pogled pri usponu iz Boke na Krstac. To je ljepota iz bajke, neuporediva, opijajuća, ljepota koja vezuje zemaljsko i nezemaljsko, velika, div-ljepota, ljepota-riječ Božja. Ne postoje riječi koje bi je izrazile. Ljudski govor nije ovdje nastao, utisci su prekrupni da bi ih jezik stanovnika zemlje mogao izraziti...

Knez Dm. Golicin Murvalin, 1898.

Odozgo, kotorski zaliv je izgledao kao čaša vode. Ostali, veći, bili su poput zdjela. Barke na povratku iz ribolova, kao mušice. Odozgo se sve moglo obuhvatiti jednim pogledom... Na najvišoj smo tački, na granici Crne Gore. Put ide ravno, jednim kraćim dijelom prosječen je među stijenama ili je uz prag dubokih pećina i izlazi na crnogorsku visoravan Njeguši...

Đuzepe Markonti, 1886.

Perast je grad duše, tužno veselje duše, kao njegovi vrtovi s ružama, koji raduju oči. On mi je zarana ispunio duh vedrinom, kao zdenac, u kojem se prelamaju zrake. U njemu sam već u djetinjstvu nazreo nužni red sklada, odazive nevidljive geometrije među stvarima. Kuće su mu bijele kocke, pravilne; iznad kuća na surom brdu ima pojas zelenih baština; iza njih pruža se predjel bezobličnog kamena, okruglog ponekad od kiša s kraja jeseni. Pred gradom je more plavetno, nebo izjutra ima boju golubljeg vrata s mliječnim preljevima glatke školjke.

Viktor Vida, XX v.

Za divnih večeri kad zasja mjesecina nad ovim pribježištem ljepote, a u tihoj se srebrnastoj površini odrazi mrko gorje okolo, romantika se sa ovih otočića diže do neslućene miline. Duša je može samo da proćuti, ali ne i da oriše...

Pavao Butorac, XX v.

Na podnožju Ilijinog brda zbio se Perast, nad kojim stražari stara tvrđava podignuta oko 1640. g. Njegove vitke zvonike, čardake, građevine renesansne i barokne arhitekture, zlatom oblijevaju traci zalazećeg sunca, koja kao da simbolizuju slave jednog vrijednog naselja. Gradić stare kulture, nekad bogat i moćan, u kojemu je bujao život, gnijezdo junaka, čuvenih pomoraca i znamenitih ljudi, škola prvih ruskih mornara, gdje je počela pomorska slava Rusije, danas pust kao oronuli starac „na kamen sjedeći”, tužno gleda u more, kao da mu je najednom sve galije progutalo. Mjesto pjesme života kao da čuješ njegov bolni vapaj; „Morituri te salutant”.

Niko Luković, XX v.

Varoš se pripila uz more i liči na ukotvljeni brod koji je preživio mnoge orkane i sada se golo truplo, bez katarki, odmara u tihoj luci. U praskozorje varoš podsjeća na smjelog mornara koji je, poslije brodoloma, dugo plivao pučinom-toliko dugo, da ga je izdala snaga...
...Plemići i ribari, mornari i gusari, trgovci i brodovlasnici, umni ljudi i junaci, silnici i ljubavnici, učitelji pomorstva, istoričari, književnici, a najviše pomorski kapetani - to je Perast.

Špiro Račeta, 1959.

Asada se kapar uhvatio lijepih palača, zidina grada, starog zvonika, te uspijeva u procjepima tesanog kamenja. Taj kapar izgleda sa svojim spuštenim grančicama kao zaplakana djevojka spuštene kose. Takav oblik dobije osobito, kada jugo naduva tmaste oblake, iz kojih obilno pada kiša, a slap mora, produkt valova, s Veriga nadolazi i pere stare fasade nepuštenih palača. Kao da plaču fasade za pomrlim vlasnicima, kao da jugo pjeva requiem starom Perastu.

Ivka Gudić, 1950.

Tamo priko Mrčeva i Svete Nedilje, zimzeleni gizdavi Tivat (Theodum), bostan bokeški, na visoravnu, na podolju, na iznešenu poljcu, na runih glavičica, na uvali, nanizao vinovu lozu, bašće, ograde, voćnjake, polače i dvorišta pomorskih kapetana i vlastele kotorske. Liepo Suliotsko-polje izvilo na svojih krili trsja, sijanice i sienokoše. Sve je to divno i ugodno pogledati kao u sitnoliku poredano, dok te drugi prizor ne zanese.

Bullettino di archeologia e storia Dalmata, 1880.

Putopisci, novinari, književnici, agronomi i brojni zaljubljenici u vina ostavili su nam svjedočanstva o tivatskom vinu marzaminu - Marzaminu di Teodo. Vina marzamin, popularna u sjevernom dijelu Apeninskog poluostrva, svjetsku slavu postižu nakon premijere Mocartove opere „Don Giovanni“ 1787. godine. „Ulijte vina, izvrsnoga marzamina!“ - uzvikuje Don Giovanni. Dovoljno da vino marzamin postane posebno traženo. Marzamin iz Tivta stiće slavu najboljeg „koje kao da je iz Malage“ – zapisao je hroničar...

Mašo Čekić, 2012.

Ono što priroda ima podijeljeno i rasuto na raznim mjestima po svijetu, ovdje kao da je na sažet način sjajno sakupljeno: planine, brežuljci, doline, livade, polja, pašnjaci, rijeke, izvori, potoci, vinogradi, maslinjaci, mora, ribe, ptice, divljač i životinje svih vrsta, uz sve druge stvari...

Timotej Cizila, 1624.

Tivat je skoro potpuno uređen, park uspijeva... Lovćen i crnogorska brda su pod snijegom, a ovdje cvjetaju ljubičice u tolikoj količini, da se na mom stolu nalazi ogroman buket... Sve je tako lijepo i mirno u ovom usamljenom kutku na Zemlji.

Admiral Maksimilijan fon Šternek, XIX v.

Miran kao neka široka reka, među ravnicama, Tivatski zaton pun je belih kuća na brdima, obasjanih suncem. Svako selo je tako belo, prijatno i veselo da se čini kao naselje slikara...

Nad putem strmo jednako se uzdiže planina, ali u podnožju sva zarasla voćkama i maslinama...

Put vodi po šumama i vletima sa kojih huje vodopadi pod mostovima, huče ponornice što izvire iz stena tek pred morem. Ceo taj put podseća na švajcarske planine i vanredno je romantičan. Gore se često beli sneg. Dole se plavi more i žute naranče.

Miloš Crnjanski, 1928.

To je prelijepi cvjetni grad na ulazu u Boku, u zaliv snova, gdje se puzavice, rascvjetalo voće i žute ruže prelivaju preko strogo vojničkih utvrđenja kojima su Bosanci, Turci, Venecijanci i Španci doprinijeli svaki u svoje vrijeme.

Rebeka Vest, 1939.

Amfiteatralno utemeljen na padinama Orijena, najviše planine na Jadranskoj obali, na ulazu u Boku Kotorsku, najljepši zaliv Mediterana, nad morem uzdignut do monumentalne tvrđave Španjole, Herceg Novi je utonuo u 250 vrsta subtropskog i tropskog bilja i zelenila. Drevni bokeški Odiseji vjekovima ploveći morima svijeta donosili su svojim Penelopama ukrasno bilje i cvijeće sa svih kontinenata.

Dejan Mandić, 2006.

SUNCE

Ovdje se živi od sunca
zbog sunca,
za sunce.

Zuko Džumhur, XX v.

Mjesto starije od špilja, sve od nacrtanih kuća, od starih zamkova i zamki; u mahovini...Narandže i mandarine i palme i limunovi kite vrtove...

Miloš Komatina, XX v.

NOVI GRADE

Novi grade, sjediš nakraj mora
i valove brojiš niz pučinu,
kako starac na kamen sjedeći
što nabraja svoje brojance.

Petar Petrović Njegoš, XIX v.

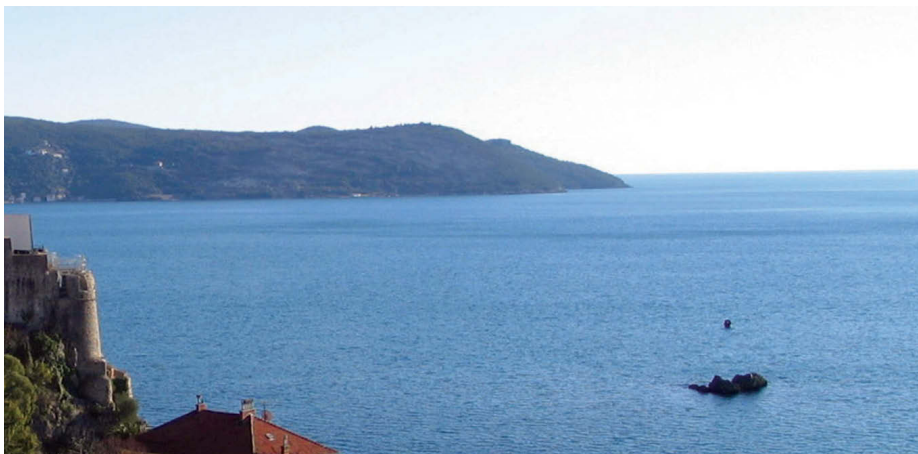
BOŽANSKA NJEDRA

Ovdje je vazduh tako blag
i tako mirišljav
i gdje majka priroda čovjeku
tako ljubazno i tako vedro
raskriva svoja božanska njedra...

Marko Car, XX v.

I čudim se suncu kako može zaći
Kad lepote ove nigde neće naći.

Ljubomir Nenadović, XIX v.

Kapetanske kuće su, kao i palate, građene od autohtonog kamena u stilu primorske arhitekture. Njihova duboka utkanost u hortikulturni pejzaž, često “građen” dok se podizala sama arhitektura, pravo je svjedočanstvo o narodnom načinu života, o običajima, shvatanjima i vjerovanjima o formiranju kulture življenja u podignutom i oblikovanom pejzažu.

Lazar Seferović, XXI v.

Skalin i skalin daju skaline, a skalini – skalinade.

Nikola Malović, 2011.

SAT GRADSKI

Niko ga ne zapaža, niko mu ne poklanja oči
u žamorenju dnevi, u pljevi muzike noćne
koja hara po baštama, po terasama;
ali kad ura dođe, njegova, kad trene
(to je kad mjesec side među ulice i koprene
sna počne da razastire od mora do prozora)
tada izroni glas njegov kao uspavanka
niz obamrli zaliv, kao voznesenje, kao umirenje.
Niti uvrijeđen, niti ponižen,
On stoji kako stoji
Uzimajući vremenu mjeru.

Dušan Kostić, XX v.

HERCEGNOVSKE ČAROLIJE

...Još je veća čarolija
što iz stijena raste voće
smokve, šipci i kupina,
naranče i mandarine

Najveća je čarolija;
pljucneš sjeme od limuna
padne kiša-već proklija
i krošnja je ploda puna!

Bosiljka Pušić, XXI v.

Herceg Novi stranog putnika, prije nego svojom historijom i svojim starinama, privlači svojim krasnim položajem i svojim blagim podnebljem. Njegove su kuće mahom zakriltene maslinama, lovoricom i plodnim kedrom. U izvjesno doba godine, kada su limunovi i naranče u cvijetu, stanovnici moraju čak i danju da zatvaraju prozore svojih kuća, jer bi ih inače opio preveć oštar miris iz vrtova i avlija.

Marko Car, 1924.

Herceg Novi. Celu bogovetnu noć brojim, u snu, stepenice, i nikada da ih izbrojim. A u svitanje, kad se probudim, predamnom grad pun strmih iskrštanih stepenica kojima se valja penjati i spuštati. Pri tome ne osećam samo stvarni umor nego i jezu teškog sna iz minule noći.

Ivo Andrić, XX v.

Manastir Savina. Ne zna čovek na čem svoj pogled da zaustavi i čemu prvo da se divi; da li raskošnoj okolini iz sred koje se visoko izdiže kube manastirske, na kome se zlatni krst, osvetljen žarkim primorskim suncem, preлива u sjaju i blistavosti, da vam oči zaseni, da li umetničkoj izradi manastira, da li bogatstvu prirode iz okola ili bogatstvu ukrasa i nameštaja unutra; da li onim zelenim dubravama obraslim borom i kiparisom ili lepim vrtovima limunova i narandži, ograđenim zelenilom bršljana a prošaranim mirisnim cvećem; ne zna se odakle je lepše sve ovo posmatrati; s mora ili sa lepe rudine manastirske, iz daleka ili iz bliza, danju kad sunce pozlati svojim zracima ceo taj mali raj zemaljski ili noću, pri mesečini, kad te tišina manastirska, laki šapat šumski u okolu, tajanstvenost prirode i veličanstvo mora utvrđuje u mišljenju, da nad ovim mestom lebde heruvimi i serafimi, koji silaze s neba, da se u noćnoj tišini a u odsustvu radoznalih ljudi, naslađuju nenadmašnim lepotama prirodnim spojenim sa umetnošću ljudskom.

Vladika Nikolaj Velimirović, 1904.

More, sada bijelo i spokojno, dugačak nepovezan red kuća i bašte iza njih - to je sve ono što zovemo Đenović u ovom živopisnom fjordu. Ali i dalje visoko u brdima, još pokoja kuća i dvije crkvice usamljeno lebde nad zalivom...

Ovo interesantno selo između Đenovića i Bijeje, zatrpano zelenilom na pragu mora, i srebrnom šumom maslina, prostrto prostorom od žala do padina.

Zaista, jedan vanredno upečatljiv splet zelenog i modroplavog, jedna tiha orgija njihova od koje se živi u opojnosti nimalo kratko. Još je ona kao kakav „varošić“, sa kućama do kuće, što kao labudovi smoče more.

Ljepota se nađe u starinskim škrinjama i komodama, po odajama, na teracama iza dvorišnih zidova; ona struji iz brižljivo čuvanih albuma i bogzna otkud donijetih pomorskih slika, iz venecijanskih ogledala i svakojakih egzotičnih predmeta – nabavljenih u ko zna kojoj luci, ona se osjeti još na stepeništima, pod vinjagama, pod smokvama. U oporom mirisu kamena...

Dušan Kostić, 1976.

RISANSKA ELEGIJA

...Što tu kopa se, zašto sa toliko opreza zemlju
Razgrće lopata stara, što ima pod tobom se nač?
Mozaik javlja se, gle, pa zid pa čitava kuća,
Rimski građanin gdje miran provodio čas.
Dublje kopajte, štošta u svome naručju čuva
Prastaro naselje to, kraljevstva ilirskog grob.

Henrik Grbavčić, XX v.

...Rijeka je Risan i tvrđa tu po tekućici zvana
Koja pak tragove grada velikog čuva, po kojem
Naši su preci zaljev nazvali, sjedište nekoć
Teute, nakon što kob joj okrutna ugrabi njena
Argona, te joj sreće nesta...

Ivan Bona Bolica, XVI v.

Ja sam Medaur, bog i zaštitnik Rizona. Sada sam samo poznat po dva zavjetna natpisa iz dalekog Lambeza u Sjevernoj Africi.

Stanovnici Rizona me poštovahu kao zajedničkog lara. Bio sam zajednički predak, heros, sada nepostojećeg grada. Rado sam nekada lebdio nad ovom sadašnjom razvalinom. Nad bedemima kojih više nema. Ali moj duh je tu, sveprisutan. Stanovnici Rizona su me zamišljali kao konjanika koji obuzdava konja u galopu i sa njega vitla kopljem. Poslije su me upoređivali sa konjanikom starih Tračana, tračkim konjanikom. I sada ponekad razigram svog krilatog konja i napravim krug nad ovim zalivom. Ne ljuti me što me niko ne vidi. Znam da sam nevidljivi konjanik koji će jednom svakako biti vidljiv...

Miraš Martinović, 1999.

TEUTA

Živiš u snovima. Kako da ti ne zavidim? Našla si najsigurnije utočište.

Raspalo se Carstvo, grad Agronijum, koji je Agron, nesrećni kralj i tvoj muž, dao da se za tebe sagradi. Raspali su se gradovi i brodovi. Koliko ih je potonulo i našlo dno ovoga mora. Dolje leži sva moćna Agronova flota. ...Sve same krhotine.

Čitave flote su potonule. Ako je to za utjehu. Grčke, rimske, makedonske. U magle vremena. Jednako kao i Agronova...

Miraš Martinović, 1999.

Zapamtio je samo rimski mozaik posvećen bogu sna u Risnu i more sabijeno u crnu vanglu zaliva u koju je s jeseni danima lila kiša, galoni i galoni vode, a da se ona nikad nije prepunjavala. Teutin potopljeni grad se nalazio na dnu vangle: nejasna stara slava koja se digla sa dna zaliva u vidu večernje izmaglice i davila sanjare...

Ljiljana Đurđić, 2004.

Oživotu praistorijskog čovjeka na obali Risanskog zaliva ukazuju crteži na okapini, stijeni, u Lipcima. Crteži predstavljaju sliku lova, u kojoj se raspoznaje skupina od sedam jelena koji bježe ispred dva lovca na konjima. Osim ovoga, na stijeni su naslikani dekorativni elementi izvedeni u obliku svastike i pravougaonih slika i jedna lađa sa dva jarbola, konopima i raširenim jedrima. Lov na jelene je prikazan kao stvarnost tadašnjih stanovnika tog područja, ali i istovremeno je i predstava kulnog obreda, jer je jelen bio kulna životinja.

Sa obzirom na ove crteže, nalaz u Lipcima pripada epohi u kojoj su lov i pomorstvo bili egzistencija ovdašnjih stanovnika. Slikarstvo u Lipcima smatra se najkompletnijim ansamblom balkanske praistorijske umjetnosti.

Manja Radulović Vulić, 2012.

GOSPA OD ANĐELA

Gospo
u svetištu su
olupine naših zakletvi
i vjerovanja
i mrak
bez kandila što su ga žegli
samotnici pred tvojim likom

i šarka
skružana u oltaru

a vani
bršljan oko zidina
šipak
i noć što pada u tišinu
dok vjetar odlazi uz obalu

i slijepa kula
kao razoreni kenotaf
školjke ispod pijeska
i ljudi sa bolnim željama
u bezvoljnom tijelu

i ja što tražim
tajne vremena koje mi ne pripada

Mladen Lompar, XXI v.

Zategnute, kao strune vilinih svirala, verige zaustavljaju
vjetrove Zla u krilu Gospe od Anđela.

Mašo Čekić, 2001.

Ova se lokva buži kod Veriga na lik vrše, jer tu obje obale idu jedna drugoj u susret kao da će se ručiti, pak napravile tjesnac toliko uzak, da se s Lepetana kokot čuje u Kamenare, opet se brže bolje razidu i odatle načine treću luku, koja se opet dijeli na lik vile u dva zalijeva, jedan risanski, a drugi kotorski, a peraška strana je zasađena među njima kao kakav klin.

Pavle Rovinski, 1893.

Tako nalazimo na kući Petra Vite u Stolivu natpis koji po svemu sudeći odgovara vremenu u kome je nastao (1305. god.). Natpis u prevodu glasi: Godine Gospodnje 1305. Ovaj dom sagradi notar Petar Vidov na svom posjedu.

Božidar Šekularac, 1994.

Za pristajane manjih brodova u prirodno zaštićenim zatonima formirana su kraća mola, temeljena preko kamenog nabačaja. Sa druge strane mola formiran je mandrač, basen za barke. Ispred zgrade uspostavljen je prostrani plato sa operativnom obalom za prekrcaj robe u magacine ili obratno. Kuća je po pravilu imala prizemlje i dva sprata sa potkrovljem. U prizemlju je često skladište za robu kojom se trgovalo. Na njemu su bila široka vrata sa masivnim vratnicama i mali, visoko postavljeni prozori sa rešetkama. Pojedine kuće imale su i posebna skladišta uz njih. Na spratovima se nalazio stan vlasnika.

Obje etaže su imale središno postavljene holove, dvorane iz kojih se ulazilo u bočno postavljene parove soba. Do prve etaže, ponekad i druge, postavljano je kameno stepenište, a do potkrovlja drveno. Vrt je često obuhvatao zgradu sa tri strane i ograđen je visokim zidovima...

Jasminka Grgurević, 2013.

PRČANJU

Prčanju, Prčanju, galebovo krilo,
Na odmoru tamo ispod kitna brda,
Pred tobom je stijena i sura i tvrda
Još i kamen goli i timorno bilo.

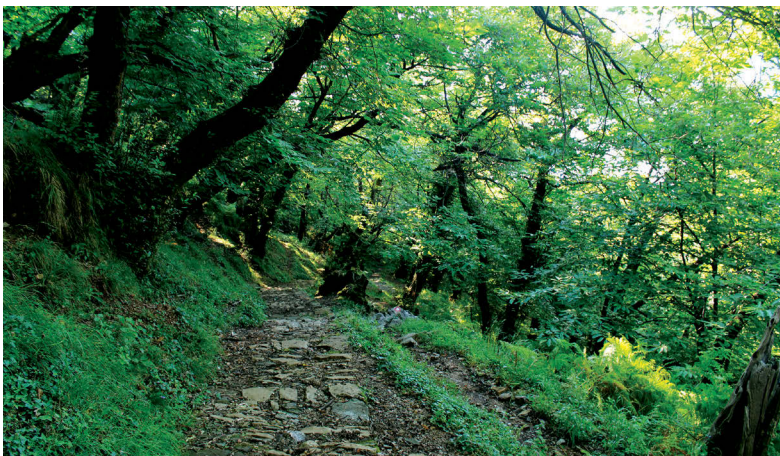
I Dobrota priča ljepote i milja
Preko mora tebi bratski pozdrav šilja.
Tko li odn'je tvoje pomorske junake
Gdje su tvoji sjajni i gosparski dani?...
...Palače su puste, pomalo se ruše
Baš u naše nove i slobodne dane,
Samo Crkva stoji, zapis tvoje duše,
I Gospoda moli da ti sunce grane!

Rikard Katalinić Jeretov, 1926.

Muo se odvaja svojom posebnom ribarskom fizionomijom. Okrenut isključivo moru, ali samo na kraćim relacijama oko priobalnog ribarenja u relativno uskom krugu unutrašnjeg bazena, Muljani nijesu imali prilike da se tokom istorije teže sukobljavaju sa piratima i Turcima, ili da u olujama i na opasnim tržištima stavljaju često život na kocku. Sve je to, razumije se, doprinijelo da se u mjestu formira i poseban tip ljudi, vrijednih i mirnih, jako zauzetih oko svog ribarskog zanata, mreža, soljenja ribe i sl...

Miloš Milošević, 1964.

Kao kakvo strašilo razvikana je u okolici jama Kostajnica u šumi kestenovoj, nazvanoj Kostajnica. To je veliki kestenik, koji se spušta pod vrhom Sv. Nedjelje, što se uzdiže sučelice Gornjoj Lastvi dijeleć općinu tivatsku od Lastve. Tuj ćeš naći kestenja jamačno 300 godina starih, objamom od 3 do 6 metara, a jedan izmjerih, koji je imao objam 8 metara mjerem 50 cm nad zemljom. Grdan je to starac, bez srca i utrobe, ali silnih, zdravih grana, pun ploda. Uz kesten raste tuj: grab, dub, jasen, šmrljika, smreka, zelenika, mrča, vresina, lovorika, vukodržica, glog, tetevika, žuka, pelin, šipurika...

Usred toga kestenika u visini od 300 metara zijevela je kraj nekoga kestenja, od 4 metra objama, crna jama, gola, neobrasla. Rub joj je nalik jabetu, od 4 metra duljine i 2 i pol metra širine. Bacih kamenje – i većega – u ždrijelo, ali ne mogoh čuti pada na dno.

Vjekoslav Novotni, 1908.

Upotrazi za bezbjednijim mjestom, gdje ima vode, trave za stoku i prostora za motiku, dalje od mora kojim su često stizale nevolje, na visoravan ispod Svetog Ilije, vrha brda Vrmac, nastanilo se, početkom VII vijeka, omanje pleme. Nekoliko kućeraka u predjelu Pasiglav činilo je selo, koje kasnije postade Pasiglava. A možda se to zbililo i mnogo ranije?

Živjelo se skromno, ali u miru, vazda „s vremenom i načinom“ kako su kazivali stari, pod zaštitom bogatih i moćnih. Seljani su bili zadovoljni, ali je atar sela postajao sve uži, pa je počelo naseljavanje okolnih predjela gdje nastaju Bogdašići, Rozgovčevo i Lastva, a oživljavaju i stara sela Jakalj i Vidare. Gdje sviju nova ognjišta, grade crkve...

Mašo Čekić, 1999.

Krtoli ne leže na samoj morskoj obali nego dublje u poluostrvu. Prateći brežuljkastu konfiguraciju zemljišta i samo naselje sastavljeno je iz više zaselaka. To su Đuraševići, Bogišići, Milovići, Radovići, Nikovići, Gošići i Krašići.

O imenu Krtoli postoje dva različita tumačenja. Po jednome ime dolazi od reči „krto”, koja se u Dalmaciji upotrebljava u značenju „gomilica”...

Drugo tumačenje sreće se mnogo češće. Po njemu ime dolazi od grčke reči „cartalus”, koja označava specifičnu vrstu košarice koja se se plete u Krtolima, a upotrebljavaju je pored Boke i u Dalmaciji i Lici. Ta se košarica u Krtolima zove košic, a u ostalim krajevima „krto”, „krtočić”.

Smiljka Krivokapić, 2005.

Pri obali plodnoga Soliotskoga polja, u samom dnu Krtoljskog Arhipelaga, leži blato i močvara, gđe bejahu nekada veliki ribnjaci manastira na Prevlaci Krtoljskoj, a iza ribnjaka su bila solila, gđe su, u Rijeke koja kroz polje prolazi, sa slanom morskom vodom dobijali bijelu i tmastu sol. Tu, odmah u produžetku, spušta se u zaljev niski brežuljkasti rt koga su nekada zvali Tombi iliti Prevlaka, a koji obalu dijeli i luku predvaja. Sa Prevlake Krtoljske se moglo drvenijem mostom prijeći i na ostrvo Stradioti.

Zoran Mujbegović, XXI v.

Dalje, u dubini kopna nalazi se niska ravnica, sva ispresijecana kanalima za drenažu i irigaciju, koja se naziva Krtole, čiji stanovnici se odlikuju time što, osim kafe, šećera i druge kolonijalne robe, ne kupuju ništa, a žito kojega imaju u izobilju, ne prodaju, čuvajući ga za nerodne godine. Sva njihova odjeća se sastoji od domaćih rukotvorina, počev od lanene košulje i opanaka, završavajući sa kapom od slame sa širokim obodom.

Pavle Rovinski, 1893.

...A zapadu naspram Luštica lancem se udalj diže
ostrvljem poničući svojim sasred pučine mora.
Prisni ti je ondje sandalonogih franjevaca dom:
kraj njegov iz predivnog mora raskošno ostrvo štrči,
četa konjanika gdjeno na straži po svu noć bdije,
te naokolo čuva od krvnika ljutoga polja.

Ivan Bona Bolica, XVI v.

Prekoputa se, kao oblak, zatamni poluostrvo Luštica,
zaklanjajući nam pučinu svojim pustim prevojima i
uvalama – nenastanjena, sa dva–tri minijturna sela i
zaseoka, i s mnoštvo čagljeva, kojih jedino tu ima.
Ućutana i gotovo izdvojena od svega, ona ljubomorno
čuva svoje tišine između dva mora – zagonetna jer je
pusta, tajanstvena kao neočekivano osvanuli drednot pred
zalivom. I čudna, kao i prezimena njenih preplanulih ljudi, u
kojima se kazuju tragovi španskih, portugalskih, romanskih
i grčkih ratnika i pustolova...

Dušan Kostić, XX v.

Za turiste one su pravo otkrovenje, ljubiteljima šetnji po prirodi njihovi pristupni putevi su izuzetno atraktivne hajking-staze, vojni eksperti i danas se dive stručnosti njihovih planera, a arhitektae ostaju fascinirane pred umješnošću njihovih graditelja koji su na vrlo nepristupačna mjesta iznijeli ogromne količine kamena, čelika i betona. Čak ih i ekolozi, uprkos njihovoj osnovnoj namjeni – vođenju rata, doživljavaju kao vrhunski primjer gradnje usklađene sa prirodnim okruženjem u koje su bukvalno utopljene. One su austro-ugarske tvrđave građene u Boki i njenom zaleđu od četvrte decenije 19. stoljeća do početka Prvog svjetskog rata...

Siniša Luković, 2013.

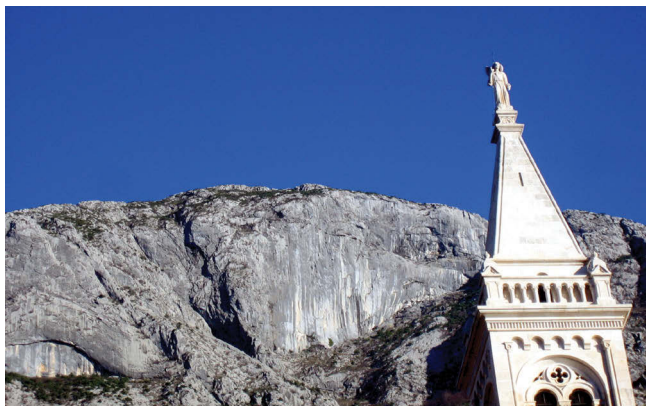

MAMULA

Bova smrti i tuge
Još priča
Još opomena....
Mamula mia
Postade ti samotna
Sred talasa pognute glave...

Dušan Kostić, XX v.

Kada brod stigne do prvih kuća Prčanja i kad se na suprotnoj strani zaljeva pogleda Dobrota, okomito iznad zvonika Sv. Stasija, otprilike na tri četvrtine visine brda, vidi se uglačana stijena nalik zazidanoj špilji. To je međutim djelo prirode; stjenovita ploča koja s gornje strane izbočenim lukom daje cjelini prividan oblik ljudskog oka. Crvena mrlja na sredini ploče služi kao sunčani sat, naime, kad sjena padne na crvenu mrlju, tada je podne.

Franz Thiard de Laforest, 1898.

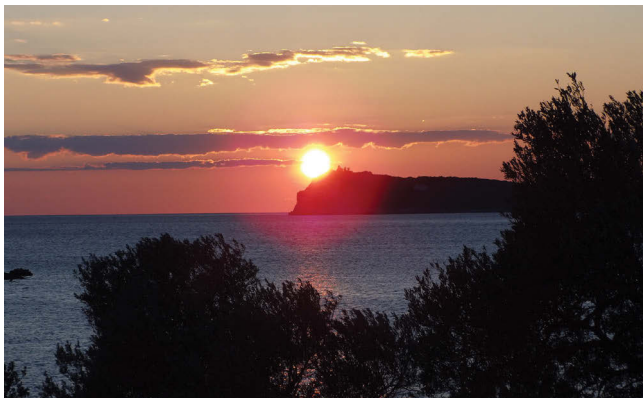
Tovar, Naš Konj, Mrki, Sivkan, Mali... Bio je: Što bi jado, bez njega. Magarac. I ništa ga nije moglo zamijeniti na kanicama, prašnjavom drumu prema dalekim krajevima ili na seoskoj stazi koja vodi do nekog pazara, izvora, crkve, vračare ili do groblja. Svakodnevno osamaren, stizao je do šume, polja, vinograda, grada, vapura, poštanske pruge, kočije ili prve bokeške ferate. A gore, u Selo, donosio je sve: za jesti i popiti, za graditi i ograditi, za okititi i urediti, za biti i ubiti...

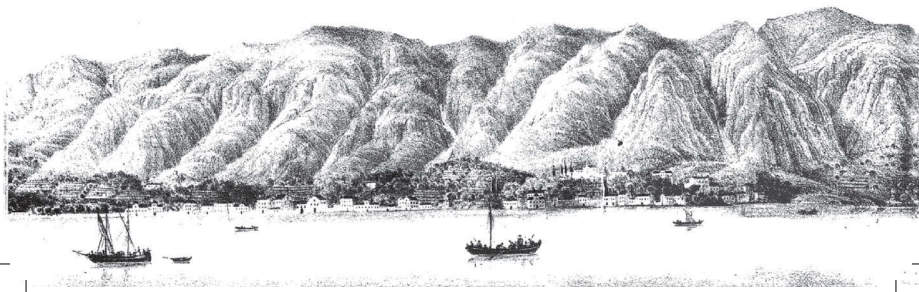
Mašo Čekić, 1998.

Nad Bokom je priroda, iz puna krila, biserni svboj čar istresla. Ponesi, putiče, toga čara, biti će ti uvijek slatka uspomena i radosna okrepa srcu, koje će te putiti, da opet skreneš onamo.

Vjekoslav Novotni, 1904.

ZA RUKU SE DRŽIMO

Za ruke se držimo
i mi po zakonima iskonskim.
Kao zvjezdani gradovi, planete i sunca,
kao osamljeni da ne odlutamo u pustinje beskraja
za ruke se držimo.
Da se ne zatruju duše, da nam ne obole tijela
za ruke se držimo.

Miloš Milošević, 1986.

